

Nykulla

Bylandskap. Kulturmiljö av länsintresse.

Landskapet och dess berättelse

Nykulla ligger som namnet antyder i en kuperad terräng med stora höjdskillnader. Byn är lokaliserad till en åsrygg som sluttar från söder till norr och avgränsas i norr och väster av Tolgasjön. Bebyggelsen ligger utspridd på och på sluttningen av åsens krön.

Längs med ryggen löper en byväg. Som i de allra flesta fall med liknande landskapsform är markerna uppdelade mellan de olika fastigheterna tvärs åsen, i smala och bland annat av stenmurar avgränsade skiften.

Nykullas bosättningshistoria är inte helt klarlagd. Bronsålderns landskapsutnyttjande är mycket tydligt uttryckt i en rad gravrösen, lokaliserade till monumentala lägen i landskapet. Många av dessa ligger i direkt anslutning till omfattande lämningar efter agrar verksamhet.

1545 bestod byn av fem hemman som vid storskiftet 1780 kom att klyvas i ytterligare två brukningsenheter. Vid tiden för laga skiftet 1850 brukades Nykulla av 12 bönder. Deras

gårdar i bykärnorna kom att spridas ut i landskapet i samband med skiftet. Landskapets delvis spektakulära karaktär drog tidigt till sig turism. Ett inslag som ett utkikstorn uppfördes redan under slutet av 1800-talet.

Kulturmiljöns värden

Nykulla visar tydligt hur människan organiserat landskapet genom årtusenden.

Fornlämningarna består av rösen och stensättningar från bronsåldern respektive äldre järnåldern. Två av rösena mäter imponerande 26 respektive 27 meter i diameter. Det senare kallas för Drottningarör. Här finns också ett par lokaler med hällristningar i form av skålgropar. I södra och västra delen av området ligger ett ca 2 kilometer stort område med fossil åkermark, främst bestående av röjningsrösen. Området kan förmodligen delvis dateras till bronsåldern/äldre järnåldern.

Mangårdsbyggnaderna är huvudsakligen uppförda under tidsavsnittet 1850-1920. De är goda representanter för sin tids stilideal.

Odlingslandskapet är karaktäristiskt för Värends norra centralbygder. Åkerfälten är totalröjda med stenmurar, odlingsrösen och stentippar.

Nykulla utkikstorn uppfördes 1958 och fortsatte då en turistisk tradition från ett äldre torn som funnits från slutet av 1800-talet till 1920-talet.

Inför framtiden

- Odlingslandskapets värden är beroende av ett aktivt jordbruk.
- Ny bebyggelse bör anpassas till Nykullas spridda bebyggelsebild.
- Nya byggnader bör anpassas till den lokala byggnadstraditionen.
- Kulturhistoriskt värdefull bebyggelse bör underhållas och vid behov restaureras.
- Ett urval av fornlämningar bör vara föremål för informationsinsatser och fornvård.